

Franko Oreb:

PRILOG ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE U VRANJICU

Osim historijske jezgre grada Splita na području naše općine ima veliki broj zanimljivih manjih naselja čija se graditeljska baština pred naglim razvitkom suvremenog života danomice sve više uništava.¹⁾

Uviđajući potrebu intenzivnije zaštite i ovakvih naselja koja nose oznake pučkog graditeljstva Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu je pred nekoliko godina preventivno zaštitio najkarakterističnije među njima. Nakon toga prišlo se izradi dokumentacije o postojećem stanju pojedinih naselja (koja treba da posluži kao podloga pri izradi urbanističkih planova i projekata), a koja sadrži slijedeće komponente: povijesni okvir postanka i razvoja naselja (na temelju postojeće literature i arhivskih izvora), urbani razvoj i karakteristike naselja (na temelju starih planova, karti, crteža iz XVI, XVII i XVIII st. te katastarskih planova iz XIX st.), analize postojećeg stanja u mjerilu 1 : 500, odnosno 1 : 1000 i arhitektonske snimke postojećeg stanja u mjerilu 1 : 200.

Takvo jedno naselje o kojem će biti riječ u ovom napisu je i Vranjic, nedaleko od Splita, zaštićeno Rješenjem Zavoda br. 40-3/70. od 27. I 1970. godine. Ovaj napis predstavlja samo jednu od komponenata dokumentacije postojećeg stanja u cjelini u kojem sam na temelju postojeće literature i nekih izvora dao sintezu o prošlosti ovog naselja.

Ovaj poluotočić ima najveću duljinu 320 m, širinu 170 m i opseg 800 m. Nekada je to bio otočić, koji je kasnije jezičcem zemlje (zvan Trcela) dugim oko 150 m i širokim 7,50 m spojen s kopnom.

Geografski položaj ovog malog naselja nedaleko od Splita može se usporediti s položajem i smještajem Stobreča (Epetion, Epetium) u Manijskom zaljevu (Brački kanal). Međutim, dok se za Stobreč u antičko doba sasvim sigurno može tvrditi da je bio cvatuća grčko-ilirska kolonija, koja je kasnije nakon pada Isse (Visa) i osnutka kolonije rimskih građana u Salonu, ušao u sastav salonitanskog agera i u odnosu na Salonu imao status agerske prefekture,²⁾ dosadašnja istraživanja i arheološki nalazi na teritoriju Vranjica ne pružaju nam jasnu sliku je li tu bila grčka naseobina i kakav je bio politički i pravni položaj Vranjica u rimsko doba u odnosu na susjednu Salonu. Na temelju nalaza jedne prethistorijske grobnice godine 1927. na Terceli pokraj Vranjica moglo bi se

zaključiti da je ipak ovo područje već u prehistoriji bilo naseljeno.³⁾ Grob se nalazio nekoliko stotina metara u pravcu jugozapada od današnjeg ušća Jadra. Radilo se o jednom manjem grobu u kojem su pokojnici bili pokopani u zgrčenom položaju. U grobu su nađeni ostaci triju osoba, dviju starijih i jedne mlađe. Djetetu pripadaju bronzane narukvice, ogrlica i staklena zrnca, a ostali predmeti (lučne fibule, spiralno-naočarasti brončani privjesci, brončani prsten, brončani koluti i ukrasi privjesci od jantara) odraslim osobama. Ovim nalazima se posebno pozabavio prof. Marović koji je po tipovima i karakteristikama grobnih priloga izvršio dataciju vranjičkog groba u kasnobrončano i rano željezno doba (VII st. pr. n. e.).⁴⁾ Da li je Vranjic bio naseljen u grčko doba i da li se na tom području nalazila neka grčka naseobina, za sada je teško točno reći. Na temelju nekih nalaza don F. Bulić je pretpostavljao, da je moguće kako je i Vranjic u doba kada su salonitansko područje naselili Grci s Visa (Isse) bio i on naseljen. Tu pretpostavku potkrepljuje činjenicom da je na jednoj kući u mjestu uzidan grčki natpis iz I st., koji je mogao biti nađen u samom Vranjicu, ali isto tako je mogao biti prenesen i iz Solina. Drugi nalaz, koji također upućuje na pretpostavku o grčkoj naseobini, jest ostatak zida građenog velikim megalitskim sivim kamenim blokovima, sličan onom tzv. »kiklopskom zidu — Hortus Metrodori« u Solinu. Taj zid se nalazio na kraju Trecele blizu njenog spoja sa solinskom cestom, u blizini izvora slane vode zvanog Vrulja. Zid je bio vidljiv sve do 1908. godin a razrušen je godine 1909. prilikom gradnje tvorničke željeznice. Iako nema sigurnih dokaza (osim već spomenutih nalaza) o postojanju grčke naseobine na ovom poluotočiću, poluotok Vranjic je, prema mišljenju don F. Bulića, sigurno bio naseljen u rimsko doba i sigurno se na tom mjestu nalazilo jedno naselje, međutim, kakav je bio njegov pravni i politički položaj u odnosu na susjednu Salonu, teško je za sada objasniti jer ne raspoložemo pouzdanim podacima. Inače, kao dokaz tvrdnji da je Vranjic bio naseljen u rimsko doba možemo navesti velik broj nalaza iz rimskog doba na ovom području. Blizu skupina kuća Jelića zvanih Zuban, u sjeverozapadnom dijelu sela, otkrivene su urne cinerarie, a oko godine 1850. Ivan Bulić (otac don Frane) izvadio je iz pijeska na morskoj obali s južne strane sela, nasuprot kućama Bulića, nekoliko arhitektonskih ulomaka, od kojih su neki bili i od mramora, i uzidao ih u fasadu kuće u kojoj je stanovao. Međutim, ovi su komadi, nagrizeni stoljećima od morske soli, bili uništeni kada je na njih počeo djelovati zrak.

Godine 1860. u blizini kuća Jurić pronađen je antički prsten od zlata iz rimskog doba, kojemu se kasnije zameo trag. Na mnogim kućama u selu npr. Bulićevima, Benzonovima, Lalićevima, kao i na župskoj crkvi sv. Martina, nalaze se uzidani antički rimski natpisi (stellae, votivne are) i drugi građevni i arhitektonski ulomci, kao i sarkofazi, skulpture i dr.

Prema mišljenju don F. Bulića moguće je da su ovi natpisi, kao i oni mnogobrojni objavljeni u CIL III (Corpus Inscriptionum Latinarum — Zbornik latinskih natpisa), bili doneseni iz obližnje Salone, ali je sasvim sigurno da nisu bili svi, već ih je jedan broj upravo pronađen u Vranjicu.

Antički ulomci uzidani u pročelje kuće u Vranjicu

Godine 1908, na putu u blizini kuća Lalić, prilikom kopanja vodo-
voda, pronađeno je mnoštvo antičkih predmeta iz rimskog doba: natpisa,
torza, arhitektonskih i ornamentalnih ukrasa, skulpturalnih ulomaka,
kalupa jedne glinene svjetiljke, brončana kopča i dr.⁵⁾ S obzirom da su
ovi predmeti nađeni u samom Vranjicu, nije isključeno da je i dio nat-
pisa uzidanih u fasade kuća pronađen upravo u samom mjestu. Južno
od župske crkve, iza puta, nalazile su se tzv. Parine (Pletikosića) zidine.
Blizu kuća Stanojević—Bilić brat don F. Bulića iskopao je 1850. godine
četiri sarkofaga. Najsigurniji dokaz da je Vranjic bio naseljen u rimsko
doba, prema mišljenju don F. Bulića, imamo u podatku da su tri sarkofaga
iz rimskog vremena otkrivena pod površinom mora zapadno od naselja,
nasuprot kućama Bilić.⁶⁾

Zahvaljujući bečkom sveučilišnom prof. Albertu Penku, koji je sa
svojim suradnicima u ljeto 1899. godine boravio u Splitu radi prouča-
vanja geološke strukture i poniranja jadranske obale, bilo je omogućeno
istraživanje ovih sarkofaga. Istraživanja su dokazala da su sarkofazi
(točnije arke-kovčezi) ležali u mulju ispod površine mora, zapadno od
naselja, osam metara daleko od obale, u pravcu kuće Ante i Stipe Bilića,
na dubini od 1 m. Pošto ih je ronilac oslobodio od mulja, ustanovljeno
je da su sarkofazi bili čitavi i bez natpisa jer im je vanjska strana hrapava,
obrađena grubim udarcima dljeteta. Napravljeni su od vapnenca i nisu
bili tu slučajno bačeni, nego su tu još u antici postavljeni, dakle nalaze
se in situ. Pronađen je samo jedan poklopac od sarkofaga, koji je imao
četiri akroterija a ležao je nasuprot spomenutim kovčezima uz obalu.

Njega je izvukao Marin Bilić i ugradio ga kao temeljni kamen u vrh malog lukobrana, koji je napravio nekoliko metara sjeverozapadno od mjesta gdje su ležali sarkofazi. Po mjerama je ustanovljeno ($1,77 \times 0,65$ m) da je ovaj poklopac pripadao jednom od sarkofaga, tj. onom najbližem na sjeveru. Prema mišljenju don F. Bulića, vjerojatno su sve tri arke imale poklopce, ali su ih možda ribari izvadili jer su im na ovoj maloj dubini smetali da vuku mrežu pri ribarenju.

Don F. Bulić navodi da se također uz lukobran Bilića nalazio i bio vidljiv s kopna komad bijelog obrađenog vapnenca i podnožje stupa, kao i antički zid uz obalu iz kojeg su stanovnici Vranjica vadili kamenje, a spomenuti Marin Bilić je od tog kamenja sazidao lukobran. Ovaj fenomen koji nas upućuje na poniranje obale ustanovljen je u Vranjicu na još nekoliko mjesta. Godine 1856. je otac don F. Bulića prilikom zidanja male obale na jugu mjesta izvadio iz mora nekoliko komada mramora i vapnenca koji su vjerojatno pripadali nekoj rimskoj građevini i uzidao ih u svoju kuću. Don F. Bulić spominje da je isto tako jugoistočno od sela bio vidljiv dio zida koji je bio u vezi s antičkim zidom, koji se produžava ispod puta za Vranjic. Na temelju navedenih nalaza otkrivenih u neposrednoj blizini obale, kao i na temelju sličnih primjera iz Dalmacije (temelji rimskog teatra u Visu nalaze se djelomično u moru; Novalja i Caska na Pagu, na Ugljanu), može se izvesti zaključak o stalnom poniranju naše jadranske obale. Ovaj fenomen je proučavao dr Penk, izvodeći zaključak da se područje solinskog zaljeva spušta u more više od 1 m u hiljadu godina. Ovom fenomenu se može pripisati i činjenica da se južni gradski bedemi antičke Salone također nalaze u mulju rijeke Jadro. Isti je slučaj i s grčkim bedemima Stobreča sjeverno od mjesta. Prema pisanju don F. Bulića druga tri sarkofaga bila su vidljiva u moru južno od župske kuće i kuće Jurića. Godine 1890. Ivan Jurić pok. Jakova iskopao je tri poklopca ovih sarkofaga, pretvorivši ih u građevni materijal. Don F. Bulić navodi da se na ulazu u mjesto opažaju u putu ostaci zida. Ovaj predio se zove Kaldrma, što znači kameni put, i prema njegovom mišljenju možda se radi o ostacima srednjovjekovnih zidina, podignutih za obranu od turskih napada. Najznačajniji nalaz iz antičkog doba je starokršćansko groblje s bazilikom otkriveno na lokalitetu zvanom Crikvina, neposredno na jug Jurićevim kućama (Čučine kuće), na pola puta između Vranjica i Solina.⁷⁾ Ovdje je pronađeno mnoštvo antičkih predmeta, posebno natpisa, te ostaci jedne bazilike, tako da je ovo groblje nazvano »Četvrto antičko kršćansko groblje u Solinu«, a služilo je onim kršćanima koji su živjeli izvan antičkog grada, između Vranjica i Solina. Treba spomenuti i nalaz rimske cisterne, na jugoistok od spomenutih Jurićevih — Čučinih kuća. Godine 1919. prigodom kopanja kanala za česmu, a ispod seoskog puta uz more otkopano je 6 komada stepenica od bijelog kamena i jedan pilastar, također od bijelog kamena, razbijen u dva komada, dužine 1,28 m i širine 0,24 m. Na jednoj stranici koja je bolje obrađena udubljen je križ u cijeloj dužini i širini kamena ($0,99 \times 0,18$ m). Na sva četiri kraja krakovi se proširuju. Pilastara s ovakvim križem nađeno je u gradskoj bazilici iz V st. u Solinu.

Vranjic se prvi put spominje u ispravi iz godine 1080. i ato u obliku Vrana. »Post hec vero Suinimir rex dederet Stresi, auunculi sui, totas terrae, que erant in Masaro et incipienta a Salona usque Biaki... tam de ista terra quam de illa quam comparauit in Vrana a cilauua niuua« (Rački, Documenta). Analizirajući ovaj dio isprave, može se zaključiti da se radi o Vrani blizu Solina, a ne o Vrani blizu Biograda n/m. U ispravi se spominje i lokalitet »cillaua niuua« (Kilava njiva). To se odnosi na današnji predio Gnjila (najvjerojatnije je to izvedenica od Kila), koji se prostire od Vruļje, između puta iz Vranjica u Solin i mora uz kapelicu zvanu od »Dobre Smrti«, blizu Jurića kuća. Ova kapelica je porušena 1909. prilikom gradnje tvorničke željeznice. Lucius piše da se Vranjic u doba narodnih vladara zvao Dvrana, što prema mišljenju

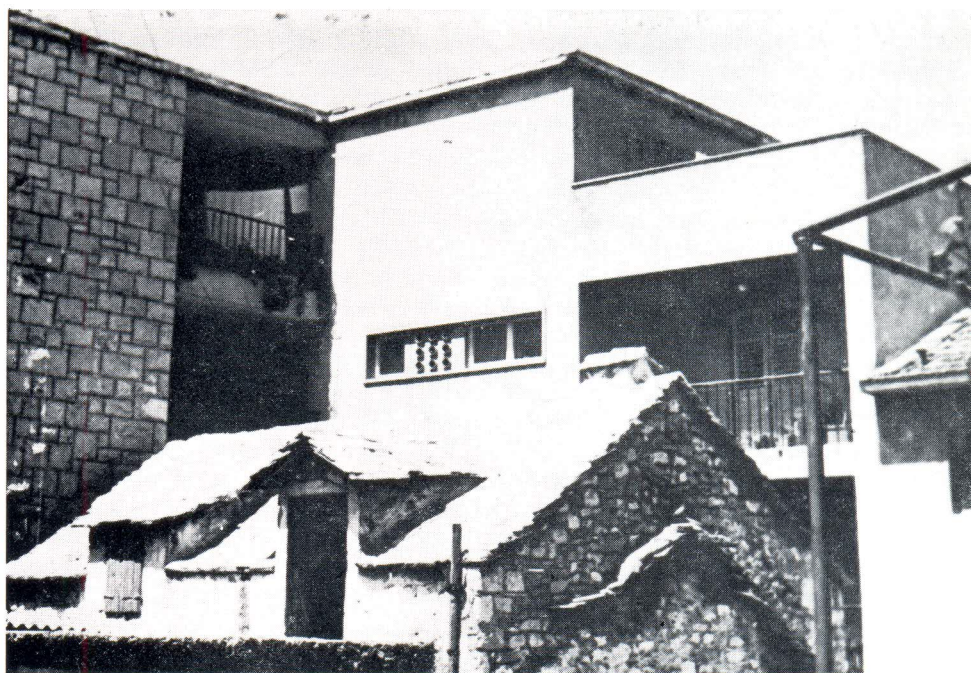
*Slikoviti ambijenti
pučke arhitekture u
Vranjicu*

Bulića nije ništa drugo nego izvedenica od Vrana, kojoj je dodano samo jedno D. S vremenom je Vranjic došao u posjed splitskih nadbiskupa (vjerojatno kao darovnica kralja Krešimira), koji su u njemu imali utvrđenu rezidenciju. To se može potvrditi činjenicom da su Mlečani u XIII st. porušili ljetnikovac splitskog nadbiskupa na ovom poluotoku. Naime za vrijeme IV križarskog rata splitski nadbiskup Bernard (1198—1217. godine) izazvao je srdžbu Mlečana jer je potpomagao Zadrane u borbi protiv njih, pa su oni, da bi mu se osvetili, došli na triremama pod Vranjic i porušili nadbiskupovo selo. O ovom događaju piše i Farlati na osnovu pripovijedanja Tome Arhidakona (Historia Salonitana, XXIV).

Iz Tomina pripovijedanja posve je jasno da nije riječ o Vrani kod Zadra u posjedu Templara, već o otoku Hurania »que est ante Salona« (tj. o Vranjicu) jer je na njemu »turris cum palatio«. Dalje se iz Tomina pripovijedanja može zaključiti da je ovo mjesto u njegovo vrijeme (XIII st.) bilo otok, koji je kasnije spojen s kopnom (Trcela) i da je konačno 1204 godine bilo porušeno. Nadbiskupov kaštel, nakon mletačkog rušenja, nije više nikada bio ponovo sagrađen. To se može zaključiti na temelju činjenice da se 1392. godine nadbiskupovo selo nalazi u obližnjem Kastelu Sućurcu. Prema jednoj ispravi iz 1553. godine spominje se postojanje solana u Vranjicu. One više ne postoje a možda su postojale u periodu od XIII—XIV st. Za vrijeme borbi između Trogirana i Splitskih u XIV st. Trogirani su u dva navrata rušili Vranjic. Godine 1389. Splitski su sagradili novu tvrđavu na prilazu Vranjicu, koji u ovo vrijeme plaća desetinu splitskom kaptolu. Farlati u svom djelu »Illyricum Sacrum« Vranjic naziva »Uragniza, nunc viculus«, spominjući sjajnu građevinu s porticima, kojoj su na zapadu i istoku prigradene manje utvrde, ograđene zidom. Farlati je u svojoj maštovitoj zamisli ovog dvorca sigurno imao pred očima »turris cum palatio« o kojem govori T. Arhidakon. Za vrijeme turskih provala i njihovih napada na Klis u XVI st. Vranjic je mnogo stradao. Godine 1537. nakon pada Klisa, Turci su spalili i Vranjic i pogubili njegovo stanovništvo. Godine 1557. Vranjic je brojio samo 340 stanovnika. Desetak godina kasnije bilo je pokušaja da se mjesto bolje utvrdi od navale Turaka, međutim to nije učinjeno jer je, po jednoj ispravi iz 1571. godine, Vranjic ponovo pao u turske ruke i ostao pod Turcima sve do godine 1648. kada je oslobođen Klis.

Na CAMUCIJEVOJ KARTI iz 1571. godine Vranjic je prikazan kao otok na kojem se vidi selo s građevinama i kulom te jednom vrstom pomičnog mosta s 2—3 otvora. Međutim, na CORONELIJEVOJ KARTI iz 1678. godine Vranjic je prikazan kao otok. Na karti koja prikazuje ZAUZEĆE KLISA od Leonardna Foscola iz 1648. godine Vranjic je prikazan kao otok, dok je na KARTI IZ godine 1650. prikazao kao poluotok. Međutim, ove karte nisu u svemu točne, zato i podatke treba uzeti s rezervom. Pošto su minuli turski ratovi Vranjic je pretvoren u lazaret za »contumacianti Spalatrini«. Godine 1778. spominje se upravitelj javnih lazareta u Splitu, koji obuhvaća i onaj u Vranjicu, neki Constantino della Decima, koji je župskoj crkvi sv. Martina poklonio sliku na drvu sv. Spiridona. Za podatak da je Vranjic služio kao splitski lazaret imamo povrdu i na jednom dvojezičnom natpisu (talijanskom i hrvatskom) na srebrnom

Neuklapanje novoga u stari ambijent

svijećnjaku u župskoj crkvi pred oltarom Gospe od Zdravlja, koji je poklonila Mletačka Republika. Natpis na hrvatskom glasi:

DAR NA VIKOVITU USPOMENU PRIVEDROGA PRINCIPA VIRNIM
VRAGNICANOM ZA POKLONITO PREDANIE SVOJEGA POLUOTO-
KA PRIKUŽNIKOM SPLITSKIM POD PREUZVIŠENIM GOSPODINOM
ANGELOM DIEDOM UPRAVITEGLIEM SFARHU ZDRAVGLA
MDCCLXXXIV.«

Zapadno od Vranjica se nalazi mali otočić Barbarinac, koji na svim spomenutim kartama ima prikazanu jednu srednjovjekovnu građevinu s kulom. To nam može poslužiti kao indikacija da je bio utvrđen, iako se ne spominje za vrijeme ratova protiv Turaka. Prema Bulićevom mišljenju vjerojatno je bio naseljen već u rimsko doba jer je 1898. godine nađen ulomak natpisa, a nešto kasnije su pronađeni grobovi s kosturima i jednom svjetiljkom od terakote. Istočno od otočića, prema pisanju don F. Bulića, vide se u moru zidovi neke antičke građevine. Ovaj otočić je pripadao obitelji Cambij.

Od pradavnih vremena Vranjic je sa susjednim Solinom sačinjavao jednu župu, ali je od 1911. godine Solin odvojen i Vranjic postao samostalna župa. Dok su oba sela činila župu, imala su župnika i kapelana. Župska crkva je bila ona sv. Martina u Vranjicu, u koju su dolazili

u nedjelju i blagdane na misu i Solinjani. I Vranjičani i Solinjani su se ukopavali u groblje u Vranjicu, koje je bilo oko crkve sv. Martina. Župnik je stanovao u župskoj kući u Vranjicu (na Trceli), dok je kapelan stanovao u Solinu. Matice i sve uredovne knjige čuvale su se kod župnika u Vranjicu. Prije diobe župe Solina od Vranjica održani su seoski zborovi u oba mjesta 27. i 28. oktobra 1902. godine na kojima je zaključeno da se crkvi sv. Martina dade cijela Trcela, osim mjesta koje je određeno za novo groblje i put do njega, u znak što je crkva sv. Martina bila matica dviju župa. Međutim Općina je srednji dio Trcele pogodbom od 31. decembra 1907. godine, ustupila Društvu cementa »Split«, ostavivši istočno dio za groblje, a samo zapadni crkvi. Novo groblje sv. Ćirila i Metoda na Trceli bilo je sagrađeno godine 1900. Župska crkva, koja spada u red najljepših građevina u mjestu, posvećena je sv. Martinu. Sagrađena je 1729. godine, a 1929. godine je proširena i dekorirana freskama Joze Kljakovića (ribarskim i pastirskim), o čemu nam svjedoče i dva postavljena natpisa na njenom pročelju:

D O M

TEMPLUM HOC, VETERE SOLUTO
SODALES S. MARTINI AERE SUO
ET OPERE LATIUS EXTRUXERUNT
ADVIGILANTE SIMONI GRUBICH
PAROCHO EMERITO ANNO D. 1729.

Godine 1930. je sagrađen novi zvonik. Može se pretpostaviti da je na mjestu sadašnje crkve postojala neka starija, manja crkva, koja je također bila posvećena istom svecu. Na to nas upućuje i sačuvana tradicija o kultu sv. Martina, tourskog biskupa, koji je vjerojatno prenesen iz obližnje Salone za vrijeme tatarskih provala u XIII st., ili pak za turskih provala u XVI i XVII st. Nedaleko od amfiteatra, izvan gradskih zidina, nasuprot Vranjicu, postojale su u staro vrijeme crkvice posvećene sv. Mihovilu Arkandelu, sv. Petru Apostolu i sv. Martinu. Ove crkvice su bile porušene za vrijeme turskih provala. Crkva sv. Martina je posjedovala u ovom predjelu vinograde koji su se zvali Braština, što je vjerojatno skraćenica od bratovština, na temelju čega se može zaključiti da je to bio posjed bratovštine sv. Martina. I danas se u ogradnom zidu crkve mogu primijetiti profilirani pragovi i drugi arhitektonski elementi, koji vjerojatno potječu od te starije crkvice, a koji su nakon njena rušenja bili ugrađeni u ogradni zid ispred današnje crkve.⁸⁾ Zbog toga bi oko današnje crkve svakako trebalo izvršiti arheološka istraživanja i iskapanja, koja bi nam eventualno mogla otkriti dijelove starije crkve. Društvo cementa »Split« je na temelju pogodbe od 31. decembra 1907. godine sagradilo na Trceli svoja skladišta za cement, koji dovozi iz tvornice na Majdanu, zatim kuće za činovnike, tvornicu za salonit i svoju obalu za parobrode, na koje ukrcava cement i salonit za izvoz u inozemstvo. Godine 1913. Vranjic je brojio 700 stanovnika, koji su se od davnine bavili zemljoradnjom i ribarstvom, a nakon izgradnje tvornice cementa, veliki broj ljudi se zapošljava u toj grani industrije.

Preci današnjih Vranjičana po svoj prilici su došli iz Bosne bježeći ispred Turaka. Na cijeloj obali od šibenske Rogoznice do Omiša (nekih 80 km) govori se čakavštinom, jedini je Vranjic štokavski, kao i zaleđe, Solin, Klis, Mravinci i Kučine, gdje se također govori štokavski. Ova župa ima sačuvane župske matice od godine 1676. Sigurno od tada, a vjerovatno već i od prije, postoji ovdje organizirana župa.

U današnjem naselju nema značajnijih spomenika kulture iz ranijih epoha, osim mnoštva antičkih fragmenata, natpisa, arhitektonskih i skulpturalnih ulomaka koji su uzidani kao spolije u fasadu pojedinih kuća. Međutim, postoje mogućnosti arheoloških istraživanja na onim mjestima (za koja u literaturi imamo potvrde da su se na njima nalazili antički ostaci) na kojima bi se mogli očekivati nalazi iz grčke i rimske faze naseljenja ovog poluotočića. Inače, naselje obiluje spomenicima pučkog graditeljstva i predstavlja tip pučkog naselja, karakterističnog za obalni pojas Dalmacije i otoke. Na temelju KATASTARSKE MAPE IZ 1831. i 1880,⁹⁾ na kojoj je označen točan smještaj i raspored kuća, kao i na temelju terenskih analiza, možemo zaključiti da se ovo naselje nije formiralo po nekoj naglašenoj urbanističkoj koncepciji, već da se izgradnja maksimalno prilagođavala obliku i konfiguraciji terena, prateći ovalni oblik poluotoka. Iz katastarske mape i terenskih analiza ne može se uočiti nikakav naglašeni raster ulica, već se može konstatirati da postoji nekoliko skupina starih sklopova kuća. Jedan takav sklop se nalazio na sjeveroistočnoj strani poluotoka u neposrednoj blizini župske crkve, koji je kasnije srušen, tako da su od njega ostale svega 2—3 kuće. Na sjeverozapadnoj i zapadnoj strani naselja imamo nekoliko starih sklopova koji su smješteni tako da čine jedan niz koji na izvjesnoj udaljenosti prati smjer pružanja obale. I na južnoj strani naselja se može uočiti da kuće također prate smjer pružanja obale, ali kontura njihova pružanja nije tako naglašena kao na sjeverozapadnom i zapadnom dijelu naselja. U drugoj fazi izgradnje, između 1830—1880, proširuju se i popunjuju strani pučki sklopovi novom izgradnjom do definitivnog formiranja današnjeg pučkog naselja.

Napuštanjem patrijarhalnog načina života, u kojem je vrlo važnu ulogu imala i stara pučka kuća u kojoj se čuvala i gajila narodna tradicija, prilagođavanjem i prihvaćanjem novih vrednota koje donosi sa sobom moderan život ovo narodno stvaralaštvo je sve više ugroženo. Novi životni uslovi i potrebe zahtijevaju veći prostor i drukčiji njegov raspored. Male kamene pučke kuće s pokrovom od kamenih ploča, luminarima, balaturama i slikovitim dvorištima ne odgovaraju suvremenom načinu života. Zbog toga smo svjedoci čestih narušavanja pa čak i rušenja čitavih vrijednih ambijenata. Međutim, mora se shvatiti da se i ovo narodno graditeljstvo ne smije zapostavljati jer i ono predstavlja značajan element i komponentu života i razvitka svake društvene zajednice. Stvarajući se i razvijajući se kao rezultat specifičnih životnih i historijskih uslova i potreba ovi spomenici narodnog stvaralaštva spadaju među najizvornija i najoriginalnija ljudska ostvarenja.

Treba naročitu pažnju posvetiti sjevernoj fasadi naselja, gdje se i najviše gradi, a i ono što je izgrađeno do sada u potpunom je neskladu

s pučkim naseljem i starim ambijentom. Pri izradi urbanističkog plana svakako treba voditi računa o specifičnosti lokacije i smještaju naselja i izbjegavati projektiranje i izgradnju visokih objekata koji bi mogli narušiti tu specifičnost i onemogućiti vizualni doživljaj ovog naselja na poluotoku, a svaku buduću izgradnju nastojati maksimalno prilagoditi i uklopiti u stari ambijent.

BILJESKE

- 1) F. Oreb, Neki problemi i iskustva na zaštiti ruralnih naselja na području splitske općine, *Arhitektura*, 154, 1975.
- 2) M. Suić, Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku, *SHP*, III, 5, 1956.
Isti, *Limitatio*, u kolonijama na našem primorju, *Godišnjak Instituta za hist. nauke u Zadru*, Zadar 1956.
- 3) F. Bulić, Predhistorijski brončani nalaz na Trceli pokraj Vranjica, *Vjesnik za arh.* 1926—1927, 114.
- 4) I. Marović, Prahistorijski nalazi na području Solina, *VAHD*, LXII, 1960, 16.
- 5) F. Bulić, Starinska iznašašća u Vranjicu, *Vjesnik za arh.* 1920, 197.
- 6) F. Bulić, Tre sarcofaghi romani nel villaggio di Vranjic sotto livello del mare, *Bull. di arch.* 1899, 105.
- 7) F. Bulić, Ritrovamenti nel cemetero antico cristiano a Crikvina sulla strada fra Salona e Vranjic, *Bull. di arch.*, 1903, 117; 1904, 167; 1908, 49.
Isti: Otkriće IV starokršćanskog grobišta u Solinu, *Zagreb 1923*, P. otsak, Bogoslovska smotra, Zagreb 1923, I, 10.
- 8) Spomen knjiga župe Vranjic (Župski arhiv Vranjic)
- 9) Katastarska mapa Vranjica z 1831 (u Arhivu mapa u Splitu).

